

ПАРАДИГМАЛЬНІ ЗМІНИ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ
ТА ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІКИPARADIGMATIC CHANGES IN ECONOMIC DEVELOPMENT
AND STATE REGULATION OF THE ECONOMY

У статті розглянуті методологічні підходи до регулювання розвитку державно-приватного партнерства, що спираються на нові теорії та народжують його нові моделі, є наслідком змін економічних відносин. Вони залежать від розуміння суті та тенденцій цих змін, трендів і перспектив розвитку, визначають нові економічні засади, методи (активізовування, модернізації, інші) організаційно-правові форми державно-приватного партнерства (ДПП). Відповідно, дослідження методологічних підходів до регулювання розвитку державно-приватного партнерства відбувається шляхом визначення парадигмальних змін економічного розвитку та обґрунтування впливу зміни парадигми економічного розвитку в контексті державного регулювання економіки. Відтак, державне регулювання економіки підпадає під вплив зміни парадигми економічного розвитку, тому повинне врахувати її наслідки.

Ключові слова: парадигма, економічний розвиток, держава, регулювання економіки, приватне партнерство, модернізація, вплив.

В статье рассмотрены методологические подходы к регулированию развития государственно-частного партнерства, опирающихся на новые теории и приносящие его новые модели, что является следствием изменений экономических отношений. Они зависят от понимания сути и тенденций этих изменений, трендов и перспектив развития, определяют новые экономические принципы, методы (активизирования, модернизации, другие) организационно-правовые формы государственно-частного партнерства (ГЧП). Соответственно, исследование методологических подходов

к регулированию развития государственно-частного партнерства происходит путем определения парадигмальных изменений экономического развития и обоснование влияния изменения парадигмы экономического развития в контексте государственного регулирования экономики. Следовательно, государственное регулирование экономики подвергается влиянию изменения парадигмы экономического развития, поэтому должно учесть ее последствия.

Ключевые слова: парадигма, экономическое развитие, государство, регулирования экономики, частное партнерство, модернизация, влияние.

The article considers methodological approaches to regulating the development of public-private partnership, based on new theories and giving birth to new models, are the result of changes in economic relations. They depend on the understanding of the essence and tendencies of these changes, trends and prospects of development, determine new economic principles, methods (activation, modernization, etc.) organizational and legal forms of public-private partnership (PPP). Accordingly, the study of methodological approaches to regulating the development of public-private partnership is done by identifying paradigmatic changes in economic development and justifying the impact of paradigm changes in economic development in the context of public regulation of the economy. Therefore, state regulation of the economy is affected by the paradigm shift of economic development, so it must take into account its consequences.

Key words: paradigm, economic development, state, economic regulation, private partnership, modernization, influence.

УДК 334.01:330.1

Малін О.Л.

к.ю.н., доцент

Одеський національний
політехнічний університет

Постановка проблеми. Методологія парадигмальних змін сучасності містить кілька постулатів, які прямо або дотично висвітлюють вітчизняні вчені, зокрема А. Гальчинський, М. Зверяков, І. Малий, обговорюючи парадигмальні зрушення в економічній теорії ХХІ століття [1], а саме: а) логіка зростання самодостатності людини і прогрес індивідуалізації розвитку суспільства та світової цивілізації; б) зростання складності суспільних, у т. ч. й економічних відносин; в) народження зростанням складності суспільних перетворень «мережі розуму».

На підставі цього науковцями висувається ноосферна теорія, де ноосфера у складі нооцивілізації і нооекономіки є основою методології нової парадигми економічного розвитку та знань взагалі. У цій теорії є два вектори – людина та нова економіка. Такий погляд треба дослідити ретельніше.

Зміна парадигми економічного розвитку відбувається за накопиченням розвитком з часом критичної маси кількісних змін та згідно закону

переходу на певному етапі кількісних змін у якісні. Йдеться про те, що з часом економічні відносини та механізми, які їх спричиняють, формують та регулюють, з часом повністю вичерпують свій потенціал, тому їх функціонування стає спочатку недостатнім, а потім – обтяжливим для подальшого розвитку суспільства і його економіки. Такий підхід теж потребує ретельного дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Методологія парадигмальних змін повинна відображувати «специфіку епохи змін, базуючись «на логіці нелінійної динаміки, циклічної амплітуди міжсистемних перетворень, за якою нове постає не як системно детерміноване, а як породжена біфуркаційними процесами альтернативна ймовірність», про що справедливо стверджує А. Гальчинський [1, с.40], а на думку В. Базилевича внаслідок структурних змін кінця ХХ – початку ХХІ ст. «визначальними інтегруючими тенденціями та найважливішими каталізаторами парадигмальних зрушень в межах сучасного інтелектуального ландшафту

є екологізація та гуманізація соціально-економічного розвитку» [1, с. 13; 2]. З цим можна погодитися, оскільки цей висновок доведений багатьма науковими та аналітичними дослідженнями вітчизняних та іноземних вчених (Базилевич В. [2], Бондарева В. [3], Гесць В. [4], Гэлбрейт Д., Постніков В. [5], Заскалкін А. [6], Руденко М., Єрохін С. [7], Філіппова С.В. [8], Норт Д. [9], Шебеко Ю., Хадас Е.), та міжнародних агентств та офіційних установ (Генеральна Асамблея ООН, Світовий банк, Європейський Парламент, Європейський Економічно-соціальний комітет).

Постановка завдання. Метою статті є дослідження методологічних підходів до регулювання розвитку державно-приватного партнерства відбувається шляхом: визначення парадигмальних змін економічного розвитку та обґрунтування впливу зміни парадигми економічного розвитку в контексті державного регулювання економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. *Парадигмальні зміни економічного розвитку*, або зміни відносин, центруються навколо людини, її самодостатності та саморозвитку, тому «економічний розвиток» починає розглядатися як розвиток накопичення в частині її особистості, креативного мислення та потенціалу. Відповідно, економіка за такого підходу стає креативною, оскільки її фокусом є не просте виробництво товарів споживання, а економіка розвитку людини.

До того ж спостерігається «прогресуюча дематеріалізація економічного простору» [1, с. 188], яка втілюється у створення економіки нового типу. Її становлення супроводжує та, водночас, спричиняє кілька *одночасно триваючих процесів* [1, 2]:

- *глобалізація*, яка обумовлює планетарний масштаб змін. Йдеться про: а) інтегрування національних економік у глобальний процес виробництва, які стають його невід'ємною частиною; б) виникнення нового геополітичного простору, підконтрольного транснаціональному капіталу, що спричиняє вплив розвинених держав на величезні території за межами країн;

- *домінування фінансового сектору в національних економічних системах*, що значно збільшує їх вплив на траєкторію економічного розвитку. Йдеться про набуття фінансовим сектором функціоналу, непритаманного йому раніше, що впливає на економічні відносини на національному та планетарному рівні, змінюючи їх;

- *інформатизація та цифровізація*, бурхливість розвитку яких девальвує поняття та, власне, факт існування простору на тлі ревальвації часу, перетворюючи швидкість управлінської реакції на домінуючий фактор конкурентоспроможності національних економіки організаційних структур держави, бізнесу та громад. Нестача часу визнається основною проблемою, тому всі процеси націлюються на випередження, яке стає двигу-

ном суспільного прогресу та соціально-економічного розвитку;

- *інтелектуалізація та набуття знань протягом життя*. Йдеться про перетворення інформації та знань на головну продуктивну силу та джерело інноваційного розвитку, підвищення ролі людини як носія знань у ньому;

- *соціалізація розвитку*, яка виступає наслідком спільного протікання згаданих процесів та, водночас, обумовлює «підпорядкування економічних процесів інтересам розвитку людини та суспільства в цілому» [2]. Вона відбувається саме через «зростання ролі знань і інформації в постіндустріальному суспільстві» [1, с. 188], горизонтально-вертикальному поширенню інформатизації та цифровізації соціальних, управлінських та виробничих процесів. Основним наслідком соціалізації є гармонізація соціальних інтересів індивідуумів, суспільства з розвитком світової та національних економік, подальше зростання ролі індивіда в суспільстві.

- *технологічна нерівність країн*, внаслідок чого кожна країна має специфічні умови економічного зростання та перешкоди продукуванню нових знань та виробленню нових технологій.

Як бачимо, *зміни парадигми економічного розвитку* відбувається як відродження на новій основі теорії ноогенези з обґрунтуванням практичності та досягнення ноостичними перетвореннями критичних параметрів, за якими зміни стають реально відчутними. Це означає, що за цих умов суспільство в цілому та економіка його ж життєдіяльності не можуть структурно реалізовуватися на існуючому досягнутому рівні, а мусять підніматися вище. В межах цієї парадигми або на її підставі розгортаються нові методологічні підходи до розвитку.

Водночас, *нова парадигма не є абсолютною сприйнятою науковою спільнотою*, оскільки на думку деяких науковців, що, хоча усталені уявлення щодо економічних взаємовідносин зазнають кардинальних змін, словами виступу В. Базилевича на Міжнародній науково-практичній конференції «Парадигмальні зрушення в економічній теорії XXI століття» (м. Київ, 2015 р.) – «революціонізуюча тенденція до розгортання суспільства знань є амбівалентною та глибоко суперечливою» [1, с.15]. Це саме так, оскільки технології, інформатизація, суспільні цінності, ресурсна база, довкілля (екологія) та економіка завжди взаємозалежні та взаємодоповнюючі (навіть, при нестачі або критичності стану якогось з них) у частині формування потенціалу та функціоналу.

Тому є кілька *аргументів*:

- по-перше, *наукові та технологічні зміни* не лише змінюють виробничі процеси. Вони змінюють уявлення, економічні засади та форми організації суспільства, генеруючи нові;

Характеристика парадигмальних змін економічного розвитку у XX–XXI

Часовий період	Парадигмальна зміна	Причина
1. Перший період: 30–60 рр. минулого століття.	Державна інтервенція кейнсіанського типу;	Велика депресія;
2. Другий етап: 70-ті рр. XX століття.	зростання ринкового саморегулювання ринку та його механізмів;	лібералізація господарського життя, неомонетаристська (антикейнсіанська), «неоконсервативна контрреволюція»;
3. Третій період: 2008–2010 рр.	синтез глобальних і національних регуляторів соціально-економічного розвитку.	лібералізація фінансових ринків, глобальна фінансова криза 2007–2009 рр., планетарність змін.

Зведене автором на підставі [1, с. 36]

– по-друге, *глобалізація*, що відбувається у планетарних масштабах, відкидає певні національні економіко-правові форми організації економіки;

– по-третє, *цифровізація та інформатизація* надають нові механізми конкуренції та можливості впливу на суспільство та економіку;

– по-четверте, *зміна суспільних цінностей в суспільстві, ресурсної та екологічної бази* посилює конкуренцію країн та виробників за світові, національні, регіональні і галузеві ринки збуту товарів, а також конкуренцію за доступ до обмежених ресурсів.

Глобалізації та інформатизація – це взаємозалежні та взаємодоповнюючі процеси, оскільки: бурхлива глобалізація створює відкриває доступ до ресурсів, ринків товарів та капіталів, а вертикально-горизонтальна інформатизація, яку супроводжує цифровізація, спричиняє появлення глобальних мереж та поширення мережових структур, залучаючи суспільство та кожного бажуючого до ухвалення рішень різного рівня і призначення у різних сферах діяльності (фінанси, державне управління, розвиток та диверсифікація бізнесу тощо), формування баз знань і світового науково-інформаційного простору.

Особливо слід відмітити вплив на парадигмальні зміни екологічного підходу, оскільки XXI століття відрізняється суттєвим накопиченням проблем розвитку, але вже не національного, а планетарного масштабу саме екологічного характеру. можна узагальнити, що планетарні зміни останніх часів, як то – різке зменшення запасів природних та енергетичних ресурсів, бурхливий всеохоплюючий інноваційний розвиток (всі сфери, процеси та види діяльності), глобалізація та глобальна фінансизація економіки, інформаційно-цифрова революції та розвиток мережових структур, що призвели до радикальної зміни системи цінностей людини та її соціально-економічної поведінки. Саме до цього висновку прийшло дане дослідження.

Вплив зміни парадигми економічного розвитку в контексті державного регулювання економіки. Це підтверджує історія розвитку людства. Про це пишуть вчені. Зокрема, В. Бодров, говорячи про коливання парадигмальних зрушень у XX–XXI, виділяє три напрямки та три часових локації таких коливань (табл. 1).

Останній період парадигмальних змін економічного розвитку та його джерел змінює оцінку конкурентного ринку, вважаючи його ознакою індустріальної економіки та просуваючи на противагу йому конвергентну форму ринку, яка, на слуху думку А. Гальчинського, є логічним завершенням становлення «ноостичної інформаційно-мережової економіки» [1, с. 42].

Дуже вдало якісні зміни економічного бачення розвитку окреслив В. Небрат [1, с. 42], виділивши *три види наукових економічних теорій* – традиційну, нову та сучасну (новітню) за їх головною ідеєю:

– *традиційну економічну теорію*, яка шукала: а) ефективні та, водночас, найдешевші методи та інструменти розподілу і використання обмежених ресурсів природи і суспільства, б) підходи та способи оптимізації темпів кількісного зростання на постійній основі;

– *нову економічну теорію*, яка додає до класики соціальний та політичний аспект економічної основи, тобто: а) соціальні процеси та інституційні зміни; б) зв'язок економіки і політики, економічну базу політичних рішень, теорію економічної політики;

– *сучасну (новітню) теорію економічного розвитку*, яка: а) розглядає суспільство як динамічну систему цивілізаційними вимірами суспільного розвитку через глобальні тренди та закономірності; б) розробляє моделі та концепції розвитку на підставі дослідження його джерел, мотивів, ресурсів та формування інституційних механізмів підтримки.

Новітня теорія не є ідеальною, оскільки внаслідок бурхливості парадигмальних змін, змінюється майже одразу після народження. Але не всі зміни доречні, оскільки зміна мислення, як науковців, так і власників капіталу, суб'єктивна та нестійка, тобто постійно знаходиться у невизначеності нестійким співіснуванням між формами. Для сучасної науки таке співіснування доречне, оскільки наукові теорії повинні працювати на випередження, проте стосовно бізнесу – дещо інша ситуація.

Потрібно пам'ятати про економічну основу існування бізнесу, тобто приватного сектору економіки. Це – підприємницький дохід. Саме він обумовлює поведінку бізнесу, якого приваблюють як віртуалізація (віртуальна економіка, віртуальні фінанси, фріланс тощо), так і новий інституційний напрям ринкової економіки (глем-капіталізм, автор бачення якого розповів Іванов Д.В. у відповідному науковому дослідженні), який вітає «гламурну бізнес-стратегію, технологію, політику або навіть наукову ідею». Водночас, він обумовлює «надспоживання», тобто надмірно розширений доступ до благ без адекватного зростання виробництва. Це відбувається внаслідок послаблення зв'язку особистого споживання з інвестуванням в людський капітал. За умов віртуалізації та глем-орієнтації бізнесу, зокрема, розширення доступного набору благ не супроводжується розвитком людини та її професіоналізму, а кращий доступний їй комфорт не обумовлений та не обумовлює зростання продуктивності залучення людини до суспільного виробництва. Бізнес внаслідок очікування надприбутків йде за штучно створеними потребами і пріоритетами споживання частини суспільства. Тобто діалектика об'єктивних потреб економічного розвитку поступається логіці та економічній основі бізнесу. Тим самим використання його потенціалу та ресурсів суперечить стратегічним цілям економічного розвитку та потребам суспільства. Ресурси бізнесу витрачаються не на вирішення глобальних проблем (бідність, голод, екологія тощо).

Наведені зміни вплинули також на регуляторну функції держав. Якщо повернутися до характеристики етапів парадигмальних змін економічного розвитку у XX–XXI, то можна відмітити суттєві активні зміни регулювання 1950–60-х років, що відбувалися в енергетиці, комунальному господарстві, будівництві, сфері охорони здоров'я тощо на тлі посилення соціалізації та зміни соціальної політики. Кількісне збільшення регуляторних актів та дій урядів держав за наступні 10–20 років (до 1970–80-х років) значно ускладнило процес регулювання.

Переформатування процедур і процесів регулювання розвитку відбувалося як на національному, так і на світовому рівні. Можна відзначити значне зростання кількості міжнародних норм та виникнення міжнаціональних регуляторних органів, зокрема ЄС, що декларували ідентичні принципи. Це вимагало від країн гармонізації власного законодавства, перегляду та унормування діяльності регуляторних органів, існуючих владних структур. Зростання функціоналу регулювання в частині додання нових об'єктів та суб'єктів, нових процедур здійснення, моніторингу та контролювання, що супроводжувалося значним зростанням витрат на утримання персоналу регуляторних

органів, зробило регуляторний вплив розмитим та несфокусованим на головних змінах.

Тому виглядає цілком логічним процес дерегуляції, що розпочали у 80-ті роки промислово розвинені країни. Відомо з історичних подій два типи лібералізації державної політики розвинених країн, які застосовувалися ними у цей період:

– *метод «стиснення»*, коли держава застосовує приватизацію для продажу своїх збиткових активів для покращення показників економічного розвитку на тлі їх погіршення;

– *метод «розширення»*, коли держава застосовує інституційні механізми для стимулювання економічної діяльності, перерозподіл форм власності в межах ДПП, розвиток інформаційно-консультативної інфраструктури, оптимізацію контролювання природних монополій тощо.

Методи призначені для пошуку компромісу при застосуванні заходів різного призначення, проте вони також коливаються або узгоджують процеси лібералізації, антимонопольного контролювання і адміністрування, регулювання економічних систем. При цьому *основними напрямками зміни ролі держави протягом еволюції економічних відносин є:*

а) *запровадження та розвиток механізму конкуренції* у секторах і сферах державного господарювання, що склалися історично;

б) *зміна технологій та складу суб'єктів управління* шляхом залучення широкого кола партнерів з державного і приватного сектору;

в) *визначення стратегічних сфер економіки та пріоритетів їх розвитку для формування цілеспрямованості державного регулювання.*

Державне регулювання як використання сили примусу (обтяжень, санкцій тощо) змінюється на протязі всього історичного періоду розвитку економічних відносин та держав, оскільки завжди існують сфери, де об'єктивно конкуренція неможлива або не здатна забезпечити найкращий стан ринку. Його завданням у всі часи є справедливе ціноутворення, стимулювання розвитку галузі (певної сфери діяльності), захист інтересів споживачів. Якщо йдеться про повне або часткове регулювання певної сфери або галузі, то для неї регулюються ціни, кількість та якість товарів/послуг, входження та вихід з ринку, ефективності виробничих процесів.

Аналіз *сучасних теорій регулювання* обґрунтовує також висновки щодо: необхідності правильного позиціонування регуляторних інститутів на монопольних ринках, яке підвищуватиме ефективність економіки у вигляді збільшення капіталізації та/або обсягів виробництва; залежності принципів регулювання від домінуючої економічної теорії у країні та історично усталених економічних відносин; динаміки розвитку економіки держави, ступеню балансування соціальною та виробничою складовими розвитку.

Висновки з проведеного дослідження.

У підсумку слід відзначити, що парадигмальні зміни економічного розвитку – це зміни логіки та складності розвитку і суспільних перетворень, які народжують нову людину та, відповідно новий формат економіки. Парадигмальні зміни обумовлюють процеси: а) глобалізації та фінансизації, інформатизації та цифровізації, інтелектуалізації, креативізації та соціалізації розвитку відносин, процесів і структур, ускладнені технологічним розривом національних економік, а також б) спричинена наведеним зміна суспільних цінностей, джерел формування ресурсів та екологічної бази розвитку. Як бачимо, можна стверджувати про дворівневість парадигмальних змін – процесну та ціннісне-ресурсну.

За умов вказаних змін, у тому числі змін світової економіки, держава мусить активно взаємодіяти з бізнесом, інститутами ринку для спільного розв'язання економічних і соціальних проблем, кількість і складність яких стримко зростає. Для цього держава змінює функціонал арбітра, законодавця та гаранта дотримання законів і правил, додаючи до нього ініціювання структурних перетворень, створення суспільних благ, соціальне партнерство тощо. Відповідно, на основі зміни відносин конфігурація суспільного феномену «суспільство – держава – бізнес» теж змінюється: замість адміністративного обмеження виникають та закріплюються, а з часом модернізуються горизонтальні зв'язки співпраці трикутника «суспільство-держава-бізнес» та партнерські форми взаємодії його учасників у процесі забезпечення розвитку.

Завдання ускладняється відсутністю універсального порядку побудови системи державного регулювання та перешкодами або сприятливими умовами, які утворюються у конкретній країні. Останні складаються внаслідок таких відмінностей, як: а) розвиненість ринкових відносин та механізмів; б) теоретичний базис врахування

парадигмальних змін; в) економічна доцільність демонополізації та конкуренції.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Парадигмальні зрушення в економічній теорії ХХІ ст.: Матеріали ІІ Міжнар. наук.-практ. конф. – К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2015. – 505 с.
2. Базилевич В.Д. Сучасна економічна теорія: у пошуках нової парадигми / В.Д. Базилевич // Вісник КНУ ім. Т.Г. Шевченка. Серія: Економіка. – 2013. – № 146. – С. 5-7.
3. Бондарєва В.О. Ідеї меркантилістів в сучасній економічній теорії : Матеріали ІІІ Всеукр. заочн. наук. конф. [«Актуальні питання сучасної економіки»], (Україна, м. Умань, УНУС, 24 грудня 2016 року) / В.О. Бондарєва. – Умань: Видавець «Сочинський», 2011. – Ч. 3. – С. 44-45.
4. Геєць В.М. Суспільство, держава, економіка: феноменологія взаємодії та розвитку / В.М. Геєць. – Київ: ВПЦ «Експрес», 2009. – 864 с.
5. Постніков В. Перспективні напрямки взаємодії органів державного управління з бізнесом в питаннях регулювання якості життя / В. Постніков // Mechanismus der nachhaltigen entwicklung des wirtschafts systems formation : [Monograph]. – Nurnberg: Verlag SWG imex GmbH, 2014. – Vol. 1. – С. 133-138.
6. Заскалкін А.С. Теоретико-методологічні онови взаємодії держави та приватного сектора у вирішенні суспільно значущих завдань / А.С. Заскалкін // Теорія та практика державного управління. – 2015. – № 3 (50). – С. 70-76.
7. Єрохін С.А. Структурна трансформація національної економіки (теоретико-методологічний аспект) : [Монографія] / С.А. Єрохін. – К.: Світ знань, 2002. – 528 с.
8. Філіппова С.В. Трансформаційні процеси в промисловому виробництві в умовах нестабільності. [Монографія] – Одеса: ОРІДУ НАДУ – 2005. – 416 с.
9. Норт Д. Інститути, інституційні зміни та функціонування економіки / Д. Норт. – Київ : Основи, 2000. – 198 с.